

Љубомир Симовић

УЖИЦЕ
СА ВРАНАМА

новембар, 2021.

Љубомир Симовић

УЖИЦЕ СА ВРАНАМА

хроника, која је повремено роман,
или роман, који је повремено хроника

M
Vukotić
Media

новембар, 2021.

I

ГРАД БЕЗ
ДОКАЗА

ГЛАВА I

О МЕДВЕЂИМ КОСТИМА, О КАМЕНИМ СЕКИРАМА, И О КОШТАНИМ ИГЛАМА И УДИЦАМА, КОЈИМА ЈЕ ПОСЕЈАНА ЗЕМЉА ОКО ДАНАШЊЕГ УЖИЦА

Најстарија историја онога што је некад постојало на терену данашњег Ужица написана је, као и свуда по свету, у оној дебелој књижурици од ко зна колико хиљада сраслих и слепљених листова, који се тешко листају, и још теже читају. Та књига је земља. И у ужичком крају, као и свуда, различити листови те књиге посејани су костима, остацима грнчарије и остацима коштаних, камених, бронзаних и гвоздених оружја и алата, које је свако доба, као вести о себи, оставило у оном слоју земље на коме је живело.

Најдаља временска тачка до које су археолози, листајући ту књигу унатраг, доспели на овом терену, налази се у пећини у Потпећу, у којој су откривени остаци костију неколико пећинских медведа. Они који кости, зубе и остатке камених оруђа умеју да читају као слова и бројеве, кажу да су те кости имале месо у време млађег плеистоцена. Како трагови палеолитског човека на овом терену још нису откривени, не можемо тврдити да је то медвеђе месо појео, са својом породицом, неки палеолитски ловац.

Доба неолита, чији се трагови у ужичком крају указују на многим местима, оставило је за собом мноштво остатака насеља и земуничких јама, у којима се, опет, налази мноштво ножића и стругалица, костију, лобања и зуба, камених секира, остатака керамичких судова црне и црвенкасте боје, земља-

них тегова (печених, или тек спремљених за печење), затим коштаних игала, шила и бодеза, као и алатки од јеленских рогова. Посуђе које налазимо понекад је, пре печења, украшавано отисцима прстију. Ти отисци су на том посуђу сачувани тако јасно, и тако непосредно да, додирујући их, осећамо узбуђење, као да нас дотичу живи и рапави врхови прстију наших неолитских предака.

Не мање узбуђења изазивају и ватришта из тог доба. Пре неколико хиљада година, у тим огњиштима се пекла и вепровина, и грнчарија, тако да су она у исто време представљала и кујну, и грнчарску радионицу.

Нашу пажњу привлачи и једна мала пећина у Сињевцу, пред чијим су улазом нађени остаци грнчарије и коштани алат. То налазиште, по својој археолошкој вредности, можда и није богзна шта. Али тај алат и та грнчарија, и положај те пећине, и окука реке која се са улаза те пећине види, помажу нашој имагинацији да живо замишља тог нашег неолитског претка, који се служио тим алатом и том грнчаријом, и који је на ватри ограђеној камењем пекао неког неолитског шарана, кога је с породицом делио и јео, а од чијих је костију његова домаћица касније правила игле и удице.

Коштане игле и земљане тегове, као и камене и кремене ножеве, заменили су, у бронзано доба, бронзане игле, ножеви и тегови. Бронзани трагови из овог периода расути су на великом броју ужичких локалитета. У налазишту у Стапарима, на пример, из земље је синула једна бронзана игла. У Губиндолу, из неког гроба, блеснуло је неколико бронзаних гривни. У некрополи у Пилатовићима нађена су, између осталог, и два дугмета. Та два дугмета нам помажу да замислимо неку жену која је овде, пре дванаест-тринаест хиљада година, откопчавала и закопчавала своју неолитску хаљину.

Нама најближе, гвоздено доба, исписано на горњим листовима ове на лице положене земљане књиге, оставило је у

мушким, ратничким гробовима, који подсећају на подземне арсенале, обиље краћих и дужих копаља, кривих ножева, секира, лоше очуваних мачева. У женским гробовима, који би нас могли подсећати на женске одаје, откривене су огрлице од ћилибара, перле, привесци, копче, бронзане наруквице.

Тако се, кроз миленијуме, као доминантни материјали, смењују камен, бронза и гвожђе. А кроз сва та камена, бронзана и гвоздена доба, као константа, појављује се земља као материјал. Та константа ће се одржати све до данас, о чему сведоче земљани лонци, пржуље, ћупови, ћасе и тестије чувених мајстора из Потпећа и Злакусе.

ГЛАВА II

КОЈА ГОВОРИ О ВРЕМЕНУ У КОМЕ ОВИ КРАЈЕВИ ПРИПАДАЈУ РИМСКОМ ЦАРСТВУ, АЛИ У КОМЕ О УЖИЦУ ЈОШ НЕМА НИКАКВОГ ПОМЕНА

У римско доба, Ужице није упамћено као неки значајан центар. Центар се налазио нешто даље на истоку, отприлике у данашњем пожешком селу Висибаби, где се ширио град за који се претпоставља да се звао Малвезацијум. Ужице је, вероватно, припадало том добро постављеном насељу, у коме су цветали занати и трговина, и из кога се управљало великом облашћу, која се са севера на југ простирала од Букова до Рожанства, а са истока на запад од Ариља до Мокре Горе. У ужем центру Ужица, за које се не зна ни какво је ни колико је било, ни шта је значило, а за које се претпоставља да се за време Келта звало Капедунум, а за време Римљана Малавикум, нађено је нешто остатака из римских времена: на данашњој Липи је откривен римски саркофаг, код Уремовачког потока је ископано 2.000 сребрних римских новчића, у темељима који су копани за Шумарску школу нађена је једна урна са поклопцем. Уз једну сребрну фибулу и комадић златног лима са биљним орнаментима, у тој урни је било и нешто новца, али је тај новац нестао у рукама неког професионалног љубитеља сребра, или неког аматерског поштоваоца старина.

У Ужицу су нађена и три надгробна споменика (два са представама Атиса, бога пастира, оријенталног порекла), и три жртвене аре. Натпис на једној ари обавештава нас да је Гај Јулиус Руфус, трибун I далматинске војне кохорте, подигао ту ару Јупитеру Партинском. Тај натпис је значајан зато

што нас поименце упознаје са једним римским војником који је живео на терену данашњег Ужица, а још више зато што нам наговештава да је на том терену можда живело и племе Партина. На једном споменику су сачувана и имена двојице илирских становника овога краја: Јака и Дасиус.

Шире око Ужица, од Радоиње, Нове Вароши и Пријепоља, преко Скелана, Пилице и Кремана, па све до Дрмановине, Сече Реке и Косјерића и, ближе Ужицу, код Карана, налазе се мање или више богата налазишта из римских времена: остаци насеља и путева, базе и капители стубова, споменици, камени надвратници, релефи, остаци некропола. Чак и један камени лав.

Овај крај је, после 395. године, припао источном делу Римског царства. Ни у том делу римске историје насеље које се налазило на месту данашњег Ужица није оставило траг о неком свом већем значају. Или ми још нисмо имали среће да тај траг откријемо. Као да се чекало да дође седми век, и да се у маглама изнад венца планина на северу, или у плавкастим измаглицама река на истоку, појаве радознале и опрезне претходнице словенских племена, која ће се убрзо на тим планинама, и крај тих река, настанити, дајући и њима, и свему што у њима живи и расте, нова имена, на једном новом језику.

ГЛАВА III

У КОЈОЈ СЕ ОКО УЖИЦА ЗБИВАЈУ ВЕЛИКИ ДОГАЂАЈИ, И ГРАДЕ СЕ ВЕЛИКЕ ЦРКВЕ, А У КОЈОЈ О САМОМ УЖИЦУ ЈОШ УВЕК НИГДЕ НИ СЛОВА

Ужице је вероватно било мало и забачено насеље, и све што се догађало догађало се мимо њега и далеко од њега. Тако овде, за време оне страховите велике сеобе народа преко целих континената, није остало никаквих трагова: ни од Хуна, ни од Источних Гота, ни од Лангобарда, ни од Авара. Као да су све те сеобе протутњале неким другим путевима, и у неким другим правцима. Овако забачено, Ужице као да није било ничији циљ, и као да путеви који су преко њега ишли неком циљу нису ни водили.

Непосредних сведочанстава из раног средњег века о Ужицу нема. Све је у сфери посредних закључивања, нагађања, претпоставки и слутњи. О становницима Ужица може се знати само оно што се односи на Јужне Словене уопште: да су били потчињени Византији, и да су између 867. и 874. године примили хришћанство.

Кад већ нигде на терену, и нигде ни у каквим папирима, нису успевали да открију никакав траг и помен Ужица, неки истраживачи су се понадали да се призвук његовог имена да наслутити у имену Омзон, како се, негде на почетку XI века, звао неки град који је припадао београдској епархији и, заједно с њом, охридској архиепископији. Теорија да би Омзон могао бити Ужице заснива се искључиво на гласу Ц, који се чује и у једном и у другом имену. То Ц је, међутим, превише усамљено

да би у њему могло да се наслутити и препозна цело име Ужица. Теорију која сматра да би Омцон могао бити архаичнији облик имена Ужице обара, пре свега, наш слух, а потом је сложено обарају и сви остали гласови из оба ова имена: нити она два *О*, ни оно *М* и *Н*, из имена Омцон, могу да се препознају у гласовима *У*, *Ж*, *И* и *Е*, које виде у имену Ужица, нити, пак, то *У*, *Ж*, *И* и *Е* могу себе у имену Омцон да виде као у огледалу.

Ужице као да се столећима налази у потпуном мраку. Из тог мрака о њему не долази никаква вест. А само стотинак километара јужно од њега, или од празног места на коме ће оно можда тек касније бити подигнуто, збивају се крупни и светли догађаји. Од 1234. до 1235. године краљ Владислав, крај реке Милешевке, подиже тврди град Милешевац. Исте године кад почиње да гради град, он у његовом подножју почиње да зида и манастир Милешеву, који ће, кад буде завршен, изнутра сав бити обасјан једним белим анђелом. У пролеће 1237, обучен у плаву тунику и црвену хламиду, са златним краљевским венцем на глави, краљ Владислав ће из Бугарске, из Трнова, пренети, и у Милешеву положити, мошти Светога Саве.

И док се Милешева, тако, претвара у духовно средиште, из кога ће се светлост расипати по целој српској земљи, о Ужицу из тога времена не зна се ништа. Једино се може претпоставити да је, ако је постојало, припадало оном делу српске краљевине који је, после уступања престола свом брату, моћном краљу Милутину, држао краљ Драгутин.

Још ближе Ужицу, четрдесетак километара југоисточно, синуће у том веку још један извор духовне светлости. У Ариљу, тамо где се воде и рибе Великог Рзава мешају са водама и рибама Моравице, краљ Драгутин је, у последњој деценији XIII века, подигао цркву светога Ахилија. Ту цркву су, 1296, живописали мајстори-луталице, који су дошли вероватно од Солуна. Судећи по старосрпским натписима на фрескама, њима су у живописању вероватно помагали и неки домаћи

мајстори. Поред призора из живота Христа и Богородице, и осталих уобичајених библијских сцена, на зидовима ариљске цркве видимо и фигуру ктитора, краља Драгутина, који у рукама држи модел храма. Крај њега, руку саучеснички пружених према цркви у мужевљевим рукама, као да је и сама, са одстојања пуног поштовања, не дотичући је, придржава, стоји краљица Кателина. Осим њих, ту су и ликови њихових синова, принчева Владислава и Урошица, па лепа фигура краљевог брата, краља Милутина, и ликови краља Уроша I и краљице Јелене, оца и мајке двојице краљева, као и фигура њиховог деде, краља Стефана Првовенчаног. Једна велика композиција приказује Сабор великог жупана Стевана Немање, оснивача династије и прадеде двојице краљева. Овој богатој поворци краљева, краљица и принчева придружује се и поворка шест дотадашњих светих српских архиепископа, које прати моравички епископ Јевсевије.